

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 53, Eylöl 2017, s. 634-649

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

28.07.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

19.09.2017

Yasin YAVUZ

Muğla Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
ysnyavuz@gmail.com

İKİ FARKLI KARAKTER ÜZERİNDEN PSİKANALİTİK BİR OKUMA DENEMESİ: YUSUF ATILGAN'DAN "ZEBERCET" VE "REŞİT HANADAN'DAN "HASAN AğA" ÖRNEğİ

Öz

20. yüzyılın ilk yarısında Freud tarafından geliştirilen ve yalnızca psikiyatri alanında değil, edebiyatta da büyük bir yankı uyandırmış olan psikanaliz kuramları sayesinde birçok eleştirmen, sanatçının psikolojisi ya da edebi eserlerdeki karakterlerin kişiliklerini oluşturan temel yapılar üzerinde durmuştur. Bu yapılar id (alt bilinç), ego (benlik) ve süperego (üst benlik) olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Freud'un bu teorisi edebiyatta farklı eleştiri seçeneği yaratmış ve karakterlerin kişiliklerini, tıpkı harici âlemdeki bir şahıs gibi, ele alarak çözümlenmeye olanak sağlamıştır. Bu makalede, Yusuf Atılgan'ın Anayurt Otelindeki "Zebercet" karakteri ile Balkan Türk edebiyatının önemli kalemi Reşit Hanadan'ın "Duygu Tutsağı" adlı hikâyesinin başkişisi "Hasan Ağa" karakterinin ortak zihin yapıları Freud'un "yapısal model" kuramı ve "Oidipus Kompleksi" ışığında kişiliği oluşturan temel etmenleri ele alınıp çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yusuf Atılgan, Reşit Hanadan, Psikanalitik edebiyat, eleştiri, kişilik.

A PSYCHOANALYTIC READING TRIAL ON TWO DIFFERENT CHARACTERS: THE EXAMPLE OF "ZEBERCET" FROM YUSUF ATILGAN AND "HASAN AĞA" FROM REŞİT HANADAN

Abstract

The psychoanalytic methods developed by Freud in the first half of the 20th century had a significant impact on literature in addition to psychiatry. These psychoanalytic methods enabled various critics to elaborate the psychology of the artist or the fundamental elements that construct the personalities of literary characters. These constructs are divided into three categories; id (subliminal consciousness), ego (individuality), and superego. The theory of Freud created different criticism options in the literature environment. The theory enables to analyse the personalities of the characters similar to individuals in the external environment. This study analyses and comments on the common logic of "Zebercet" character of Yusuf Atılgan's Anayurt Otel (Motherland Hotel) novel and "Hasan Ağa" who is the main character of the most important Balkan Turkish authors Reşit Hanadan's Duygu Tutsağı (Prisoner of Emotion). The analysis is based on the Freudian "construction model" theory and "Oidipus Complex" and evaluates the fundamental elements that form the personalities of the above-mentioned characters.

Keywords: Yusuf Atılgan, Reşit Hanadan, Psychoanalytic literature, criticism, personality.

Giriş

Sigmund Freud'un yirminci yüzyılın başlarında yayımladığı makaleler modern psikiyatri için oldukça değerlidir. Freud'un bu makaleleri arasında, temeli "dürtü gereksinimlerinin etkisinde olduğuna inandığı insan zihin yapısını tanımlayan iki temel kuramı vardır."¹

Bu kuramların ilki, Freud'un bir "buzdağına" benzeterek açıkladığı için "topografik kuram" adını verdiği kuramdır. Buzdağının en uç noktasında bulunan ve görünen kısmında yer alan bilinç; onun hemen altında bulunan ve sürekli akılda olmasa da gerektiğinde akla gelebilecek bilgilerin bulunduğu önbilinç ve buzdağının en alt kısmında bulunan cinsel arzu ve korkuları içinde barındıran ise bilinçaltıdır. Belli bir konumlandırma ile "önbilinç ve bilinçaltı, bilinç düzeyinde temsil edilip edilmemelerine göre ve kendi aralarındaki geçişliliğin düzeyine bağlı olarak, bilinçten ve birbirlerinden ayrılır."²

İkinci kuram ise "yapısal model" kuramıdır. Bu kuram, ilk kuramı terk eden "Freud'un 1923 yılından itibaren savunduğu ve günümüzde daha yaygın olarak bilinen bir modeldir; insan zihninin 'ego', 'id' ve 'süper ego' adlı üç unsurdan oluştuğu varsayımına dayanır."³ İçinde barındırdığı tekensiz tutkuları ansızın yaşamak isteyen ve sınır tanımayan id; bu duyguları dizginlemeye çalışan ve onları ahlaki normlara yönlendiren süper ego ve bu iki bölge arasında bulunup her iki tarafın taleplerine yanıt veren, bir anlamda dengeyi sağlayan ise ego'dur.

---

¹ Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul 2004, s. 217.

² Cebeci, *a.g.e.*, s. 217-218.

³ Cebeci, *a.g.e.*, s. 218.

Freud'un bilinçlilik, bilinç öncesi düşünceler, bilinçdışı, serbest çağrışım ve aktarım gibi bilinçaltıyla alakalı tespitleri yalnızca psikiyatri için değil, edebiyat için de oldukça önemlidir. Gerek "*Haz İlkesinin Ötesinde*" gerekse "*Ben ve İd*" adlı makalelerinden hareketle insan ve davranışlarını psikanalitik bir yaklaşımla çözümlenmeye çalışılmıştır. Yine Freud tarafından Sophokles'in "Kral Oidipus" adlı eserinden hareketle, benzer çerçevede bir kompleks teorisi geliştirilmiştir. "Oidipus kompleksi, erkek çocuklarında, annelerine yönelik sevgi ve sahip çıkma duygularının babalarının kıskançlığını uyandıracak ve bu nedenle cinsel organlarından yoksun bırakılabilecekleri yolundaki endişeden, 'hadım edilme endişesi'nden kaynaklanır."⁴ Freud'un bu teorisi edebiyatla psikanalizin ne düzeyde yakın bir ilişkide olduklarının en açık örneğidir.

Freud'un psikanaliz tedavi yönteminde kullandığı buluşları, edebiyatta hem sanatçı hem de sanat eserinin incelenmesi için farklı ve diğer eleştiri yöntemlerine göre daha teknik bir seçenek olmuştur. "Freud'un bilinçaltıyla ilgili buluşlarına dayanan bu yöntemi, bazıları *sanatçının psikolojisini*, bilinçaltı dünyasını, cinsel komplekslerini vb. ortaya çıkarmak için; bazıları aynı zamanda bu buluşları eserlerini *yorumlamak* için kullanmış, yine bazıları da *eserlerindeki kişilerin psikolojisini*, davranışlarını açıklamak amacıyla bu kişilere uygulamışlardır."⁵

Eleştirmenlerinin bu uygulamalarıyla psikanaliz yalnızca klinik bir vaka olmaktan çıkmış, sanat ve edebiyatta da uygulanmaya başlamıştır. Freud'un; Dostoyevski, Goethe ve Leonardo da Vinci gibi muhtelif sanatçılar üzerine incelemelerde bulunduğu bilinmektedir. Freud'un hem kuramın üreticisi hem de uygulayıcısı olması bakımından öncüsü olduğu psikanalitik çözümleme şiir ve roman gibi farklı disiplinleri olan edebi eserlerin incelenmesinde kullanılmaktadır.

Dünya edebiyatında birçok eser bu kuramlar ışığında incelenmiştir.Örneğin Freud, Stefan Zweig'a yazdığı bir mektupta Dostoyevski ve "*Karamazov Kardeşler*"i için şöyle diyordu:

"Psikanaliz olmadan onu anlamak mümkün değildir; demek istediğim, eserlerini anlamak için psikanaliz uygulamanın gerekliliği değil, çünkü kendisi bunu yarattığı kahramanlar ve yazdığı cümlelerle zaten yapıyor. Bunu bir örnekle açıklamam gerekirse *Karamazov Kardeşler*'de babanın öldürülmesi ile Dostoyevski'nin babasının ölümü arasındaki bağlantıdan ve romanın, eylem ile karşıt arasındaki eşitlik gözetken analitik kaideye dayandığından bahsetmem yeterli olacaktır."⁶

Freud'un bu söylemleri, Dostoyevski'nin eserlerindeki karakterlerle zaten ruhsal bir çözümleme yaptığını ve Rus edebiyatının tabiatında olan bu gücün, onun, hemen her eserinde var olduğunu ifade etmektedir.

Türk edebiyatında ise psikanalitik edebiyat çözümlenmelerine örnek olarak Nahid Sırrı Örik'in "Kıskanmak" adlı ilk romanını verebiliriz. "Kıskanmak, kim ne derse desin, zorlu bir ruhsal harita çizer ve bunu yaparken de kuralı çiğner: Roman, baştan uca bir negatif-şahıslar galerisidir."⁷ Esere adını veren *kıskanmak* fiili romanın başkişisi olan "Seniha'nın yüreğinde ilk beliren, kendisini ilk duyuran ve hemen her gün daha fazla gelişip büyüyen bir his olmuştu[r]."⁸ Freud'a göre küçük yaşlardan itibaren yaşadığı sorunlar, korkular, suçluluk ve utanç gibi birta-

⁴Cebeci, a.g.e., s. 223.

⁵ Berna Moran, *Edebiyat Kuram ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 149.

⁶ Christfried Tögel, *Şipşak Freud*, (çev.) Gül Gürünca, Doğan Kitap, İstanbul 2013, s. 91.

⁷Enis Batur'un, *Kıskanmak*'a Önsöz, Oğlak Yayınları, İstanbul 2016, s. 10.

⁸ Nahid Sırrı Örik, *Kıskanmak*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2016, s. 38.

kım “problemleri olan kişi, kendisine acı veren bu duygulardan ve bu duyguların yetişkinlik çağındaki türevlerinden kaçınmak için, savunma mekanizmaları geliştirir; böylece yaşamını iç dünyasındaki çatışmaların acısını fazla hissetmeden sürdürme olanağı bulur.”⁹Bu durum kimi zaman Seniha’da da görülmektedir. Sözelimi çirkinliğini asla kabul etmeyip, güzel olduğunu düşünmesi onun, bir savunma mekanizması olan, gerçeği yadsımasından başka bir şey değildir. Yadsıma mekanizması; gerçeği inkâr edip, yalanı kabul ederek kişiyi “düşündüğü gibi” olduğuna ikna eder. Bu şekilde birey, birtakım sorunların üstesinden gelmiş olduğunu ya da o sorunların hiç olmadığını düşünür.

Seniha’daki savunma mekanizmalarına başka bir örnek de “yansıtma” mekanizmasıdır. “Seniha, ‘yansıtma’ olarak adlandırılan savunma mekanizmasını kullanarak çirkin ve sevilmeye layık biri olmadığına dair düşüncelerini dışsallaştırarak başka insanlara yansıtır.”¹⁰

“- Bir de geç olmuş, bu da telaş edilecek şey mi? Sokaklarda kadınlara sataşma âdeti hamdolsun artık kalmadı!

*Ve bu sözleri Seniha derhal şu şekilde tefsir etti: ‘Biçare mahluk, insan **senin kadar sakil olduktan sonra** hangi saatte olursa olsun, hem de şehirde değil, dağda başlarında bile dolaşsa kılına hata gelmez. **Beyhude, pek beyhude korkuyorsun, güzelim!**’* (Kıskanmak, 29-30)

Alıntılanan pasajda Seniha, çirkinliğini başka bir kişiye yükleyerek/yansıtarak kendi çirkinliğinden rahatsızlık duymamaktadır. Bu mekanizmayla birlikte gerçeklikten kopup, kendi kurduğu bir dünyaya, hayal âlemine girmiştir. Bu durum başta masumane görünse de, ileri safhalarda ciddi sorunlar teşkil etmektedir. Freud temelli psikanalizde sık sık dile getirilen bu konu, psikolojik romanları incelerken de dile gelmektedir.

Öte yandan Türk edebiyatında psikolojik roman denilince akla ilk gelen isimlerden birisi de Yusuf Atılgan’dır. Onun her iki romanı da yazıldığı dönemin tipik örnekleri olmaktan çok uzak; özgün, teknik anlamda başarılı ve 80 sonrası birçok yazar için rehberdir. Yusuf Atılgan ilk romanı olan *Aylak Adam* ve ondan on beş yıl sonra yayımlanan *Anayurt Oteli*¹¹ arasında çok fazla benzerlik mevcuttur. Öyle ki “insan, Atılgan’ın aynı konuyu, farklı roman anlayışlarının getirdiği yeni bir teknikle ikinci kez yazmak istediği sanısına kapılabilir. İki yapıtın da başkişisi toplumdaki kopmuş yalnız kişiler; ikisi de bir tek kadımla iletişim kurabilmede görüyor sorunun çözümünü ve ikisinin de çabası başarısızlıkla sonuçlanıyor.”¹² Genel anlamda yalnız, başarısız ve sorunlu kahraman tiplerinden beslenen bir anlayışa sahip olan Yusuf Atılgan, Türk edebiyatı için önemli bir isimdir.

Türk Dünyası edebiyatlarının Kosova’daki en önemli yazarlarından birisi de Reşit Hanadan’dır. Onun eserleri Kosova Türk nesrinde bir ilerleme, bir yükseliştir. Kosova Türk çağdaş nesrinde “Hanadan’dan önce başlayan öykü yaratıcılığı ancak Reşit Hanadan ve onun eserleriyle, beklenen niteliğe ulaşabilmiştir.”¹³Hanadan’ın hikâyelerinde göze çarpan toplumsal gerçekçi yapı onun karakterlerine tarihi ve sosyolojik bir boyut kazandırır. Sözelimi “*Duygu Tutsağı*”¹⁴

⁹ Cebeci, a.g.e., s. 221.

¹⁰ Özge Soylu, *Nahid Sırrı Örik, Kıskanma ve Psikanaliz*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Süha Oğuzertem, Ankara 2001, s. 42.

¹¹ Yusuf Atılgan’ın bu eseri, bundan sonra “AO” şeklinde gösterilecektir

¹² Berna Moran, *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 291.

¹³ Taner Güçlütürk, “Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında Reşit Hanadan’ın Öykü ve Roman Yaratıcılığı”. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5 (2015): s. 80-81.

¹⁴ Reşit Hanadan’ın bu eseri, bundan sonra “DT” şeklinde gösterilecektir.

adlı hikâye kitabı “köy ve şehir değerleri arasında sıkışıp kalan insanların yaşadığı sorunları, çelişkileri, yabancılaşmayı, ortam tarafından dışlanmayı, bireyselliği, feodal anlayışla mücadeleyi, genel yargı değerlerinden kopma korkusunu ve çağın getirdiği değerlere, gelişmelere adapte olmanın bocalamasını yaşayan insanların hayatlarından değişik kesitleri kapsayan konulardan oluşmaktadır.”¹⁵

Reşit Hanadan'ın *Duygu Tutsağı*'nda genellikle çizgisel bir olay örgüsü dahilinde ne yaptığını bilen bilinçli bir yazarın eleştirel ve yer yer de psikolojik bir anlatımının izleri görülmektedir. Kitaba adını veren “*Duygu Tutsağı*” adlı hikâye bireyi ele alan başarılı bir hikâyedir. Hikâyede Hasan Ağa'nın nefesine hâkim olamayıp Hanımşah'a olan ilgisinin önüne geçemeyişi anlatılır. Bu ilgi Hasan Ağa'nın “iradesini” yitirip “delirmesine” sebep olacak kadar aşırıdır. Oysa Hanımşah bu ilgiye sahte davranışlarla karşılık vermektedir. Onun taktığı maske, gelecek için güttüğü maddi bir kaygıdan kaynaklanır. Fakat Hasan Ağa'nın zaaflarından yararlanarak elde ettiği kazancın rahatlığını süremez.

Çalışmamızda Yusuf Atılgan ve Reşit Hanadan'ın oluşturdukları iki ayrı karakterin ve o karakterlerin çevresindeki ikincil kişilerin davranışlarını psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde ele alarak inceleyip, ortak bir sonuca varılmaya çalışılacaktır.

1. Anayurt Otel'i'ne Kuşbakışı Bakmak ya da Özet

Yusuf Atılgan'ın bu eseri hayatını yaşamak ve yaşamamak arasındaki ince çizgide devam ettiren Zebercet'i anlatır. Zebercet toplumdan kopmuş, yalnız bir kişidir. Onun hayatını renklendiren kişi Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadındır. Zebercet bu kadında kendisiyle ortak birtakım yönler keşfeder ve çok sever onu. Kadın bir gece kalır ve gider. Zebercet kadının geri döneceğini düşünür. Geceleri onu düşünerek cinsel düşler kurmaya başlar. Kadının gelmeyeceğini idrak ettiğinde ise bunalıma girer ve bir gün içkiyi fazla kaçırdıktan sonra otelde kendisi dışında tek çalışan olan Ortalıkçı Kadınla birlikte olur ve onu boğarak öldürür. Daha sonra da bunun bunalımından kurtulamaz ve kendini asarak öldürür.

2. Anayurt Otel'i'nin Duygu Tutsağı Kâtibi: Zebercet

Zebercet'in buhranlı duygularının, takıntılarının ve davranışlarının yorumlanmasına geçmeden önce, “Anayurt Otel'i” üzerinde duracağız. Yusuf Atılgan'ın “Anayurt Otel'i” Türk Batılılaşma tarihinin alegorisi olarak okunabilir:

“(Yıldan yıla o kasaba oteli kokusu da sinince eski konak bir otel oldu. [...] O zamanlar kasabanın ileri gelenlerinin doğan çocukları, ölen yakınları için tarihler düşürüp birkaç kuruş kazanan bir yerli ozan, konak yapıldığında 'ebced'le birşeyler uydurmadığından olacak, ölçüsü ne aruza ne heceye uyan tuhaf bir tarih yazmış:

Bir iki iki delik

Keçici Zade Malik

Arap rakamlarıyla 'bir, iki, iki delik' bin iki yüz elli beş ediyor; şimdiki tarihle bin sekiz yüz otuz dokuz.)” (AO., s. 10-11)

Bu tarih Yusuf Atılgan'ın bilinçli bir tercihidir. Bilindiği üzere, 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı ilan edilmiş ve Türk Batılılaşması başlamıştır. Yusuf Atılgan, konak yapıldığında atılan tarihle bize Türk Batılılaşmasının oluşturulduğunu alegorik bir biçimde ifade etmektedir.

¹⁵Güçlütürk, a.g.m., s. 83.

Ayrıca “gecikmeli Ankara treniyle gelen” kadın da geç gelen Batılılaşmanın sembolüdür. Bu anlamda Zebercet’in ölüm tarihi ve saati de çok ilginçtir. Zebercet önce 28 Kasım olarak planladığı intiharını 10 Kasım’da, saat 9.05’te gerçekleştirir. Bu zamanlama Mustafa Kemal Atatürk’ün ölüm tarihiyle aynıdır. Yalnızca yıl farkı vardır. Fakat yine de alegorik anlatımını sürdüren Atılgan, bu tarihle ve saat ile Batılılaşmanın bittiğini ifade etmiştir.¹⁶

Anayurt Oteli alegorik okumaya yatkın olsa da ağırlıklı olarak bireysel yalnızlığı ele alır. Zebercet dış dünyaya açılan pencerelerini kapatmış ve buraya, *Anayurt Oteli*’ne sığınmıştır. Burası “doğduğu gün babasının ona uygun gördüğü parmakla döşenmiş mücevher kutusunun işlevini yerine getirmektedir. Ya da Freud’cu terimlerle konuşacaksak, *güvenceli ana rahminin* yerini tutmaktadır. Otelin içi ve dışı ayrı iki dünyadır ve bu karşıtlık romanın tema’sında önemli rol oynar.”¹⁷

Zebercet Otelin içindeyken güvenli ve sistematik bir yaşam sürer. Oldukça kuralcıdır; ne olursa olsun taviz vermez. Fakat kadının gelişyle oluşturduğu duygu değeri onu değiştirir. Bir Perşembe gecesini Gecikmeli Ankara treniyle gelen bir kadın onun hayatını canlandırır. Zebercet kadında kendine benzer yanlar keşfeder. Sözelimi, “kadın otele kayıt yaptırırken kimliğinin olmadığını söyler. Zebercet bu durumdan kadının da kendisine benzediğini, onun da farklı olduğunu düşünür.”¹⁸

Arzu Özdemir tarafından saptanan bir başka örnek ise şöyledir: “*O sabah kadını bir, bir buçuk ya da iki dakika uyutması pek önemli değildi ama kimi ayrıntılar önemliydi: nüfus kâğıdının olmayışı, giderken unuttuğu havlu, bitmeden söndürdüğü sigara. Dıştan belli olmasa da tedirgindi demek, dalgındı.*” (AO., s.39)¹⁹

Bu refleksif düşünce, Zebercet’in kadına olan ilgisini arttırır ve sahip olduğu obsesif kişiliğin gereği olarak onu takıntılı haline getirip yüceleştirir. Zebercet’in “kurduğu özdeşleşim ilişkileri ve içselleştirme yoluyla kendi benliğine mal ettiği unsurlar kişiliğin kurucu unsurları olarak nitelendirilebilir.”²⁰ Ne var ki, nüfus kâğıdının olmayışı gibi belirleyici izler Zebercet’in kadının da tıpkı kendisi gibi varoluş sürecinde olduğunu düşünmesine sebep olur.

Yine Arzu Özdemir’in belirttiği “*yüzük*” simgesi bu konu için önemli bir ayrıntıdır. Zebercet, kadının yüzüksüz oluşuyla hür olduğu arasında bir ilişki kurar:

“*[o sabah küçük deri valizini yere bırakıp çantasını açarken ne kadar borcum diye sormuştu üstü kalsın yüzüksüzdü elleri çok teşekkür çay için de valizini aldı gitti]*” (AO., s.7)

¹⁶ Yusuf Atılgan’da bu konuda şunları söyler: “*Anayurt Oteli’nde Zebercet’in değişimi ile birlikte asıl anlatılan konaktır. Bir dönemdir de bir anlamda... Keçecizade Malik Ağa vardır, orada konağı yaptıran. Konağın kapı kenarında şöyle yazar: Bir iki iki delik Keçecizade Malik. Arap rakamlarıyla bir iki iki delik 1255 ediyor; şimdiki tarihle 1839 (Tanzimat Fermanı’nın ilanı)1876’da (I. Meşrutiyet’in ilanı) Haşim Bey konağın hâkimidir. Rüstem Bey de 1908’de (İttihat ve Terakki’nin baskısıyla Kanun-i Esasi yeniden yürüğe konulur. 17 Aralık’ta da Osmanlı Meclisi Mebusan’ı açılır.) evlenir. En sonunda 1923’te (Cumhuriyet’in ilanı) otel olur. Ben romanlarımda toplumsal ya da politik durumları böyle telmihlerle geçiştiririm. Bunlar benim toplumsal durumlara bir dokundurmam gibidir.” (Balabanlılar’dan aktaran Özgür Cangüleç, 2006: 57).*

¹⁷ Moran, *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış 2*, s. 299.

¹⁸ Aslı Nur Büyüközelci, *Kişilerarası İlişki Kuramları Çevresinde Yusuf Atılgan’ın Romanlarının İncelenmesi*, Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hulusi Geçgel, Çanakkale 2011, s. 79.

¹⁹ Arzu Özdemir, *Yusuf Atılgan’ın Romanlarının Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tarık Özcan, Elazığ 2005, s. 133.

²⁰ Cebeci, *a.g.e.*, s. 78.

"Küçük deri valizini yere bırakıp çantasını açarken 'Ne kadar borcum?' diye sormuştu. 'Üstü kalsın.' **Yüzüksüzdü elleri**, uzun turnakları açık pembe." (AO., s.9)²¹

Zebercet'in bu özdeşleşim ilişkisi ve içselleştirmesi tek taraflı bir duygu değeri oluşturmaktadır. Nitekim, Zebercet ve Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın arasındaki ilişki, Zebercet'e göre, yalnızca duygusal anlamda değil, cinsel anlamda da mevcuttur. Otelde kalan öğretmen çiftin odasından gelen sevişme seslerini duyar ve gizlice onları dinler. Kadının tutkusu Zebercet'i kendisinden alır. "Zebercet'in en büyük isteği, sıcak ve içten bir ilgi gösterecek bir tek kadınla böyle bir ilişki kurabilmek[tir.]"²² Bu nedendir ki Zebercet yastıkla sevişirken öğretmen kadının cümlelerini sanki idealleştirdiği kadın söylüyormuş gibi düşünür: "Yastığı çevirdi, sarıldı; yüksek sesle '**Gelmeseydin ölürdüm**' dedi. Yastığı kokladı, öptü. (...) Yüzünü yastıktan ayırıp **kadıninkine benzetmeye çalıştığı ince bir sesle** 'Ohh, bırakma sakın, memelerimi ısır' dedi. Az aşağı inip yastığı ısırdı. İnledi. (...) **İnce, yorgun bir sesle**, kulağına söylüyormuş gibi yavaşça 'Ohh, nasıl seninim' dedi." (AO., s. 41)

Alıntılanan pasajdaki "**Gelmeseydin ölürdüm**" Zebercet'in Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın için söylediği kısımdır. Bu, en az içinde barındırdığı arzu kadar, ölümle de ilişkilidir. Zira Zebercet kadının gelmeyeceğini anlayınca ve Ortalıkçı kadını öldürünce çektiği varoluş sancısına dayanamaz ve intihar eder. Öte yandan "**kadıninkine benzetmeye çalıştığı ince bir sesle**" ve "**ince, yorgun bir sesle**" kısımlarındaki kadın ise öğretmen olan kadındır. Zebercet öğretmen kadını model olarak hayalindeki kadını yastıkta kişileştirmiştir.

Zebercet kurduğu tek taraflı duygu değeri kadını yüceltmiş ve "arzu edilen değer/nesne" haline getirmiştir. Ayrıca Zebercet bu takıntıyla bir beklenti içine girerek arzularını onu model olarak yaşamıştır. Buradaki cinselliğin üremeye kesinlikle bir alakası yoktur. Bu da Lichtenstein'in "üremeye yönelik olmayan cinsellik, temel kimlik duygusunun oluşumunda önemli bir rol oynar"²³ görüşüyle birebir uyuşur. Ayrıca Zebercet'in bu ve benzeri tutumlarının kökeninde geçmişi bulmak mümkündür. Yapacağımız alıntı bu konuya açıklık getirecek türdendir: "Tedirginliğinin bir nedeni de belki adamın eski bir subay oluşuydu." (AO., s. 31)

Buradaki tedirginliğin sebebi kendisini Emekli Subay olarak tanıtan kişidir. Zebercet'in askeri kimlikten duyduğu tedirginliğin sebebi ise, bu kimliği, bir otorite olarak görmesinden kaynaklanır. Askeri düzen ve ciddiyetin Zebercet'in yaşamındaki yansıması babasıdır. Babasının duruşu ve yönetimdeki başarısı Zebercet'i oldukça etkiler. Hatta yazar babasının otuz yıllık döneminde yalnızca bir havlu çalındığını; fakat Zebercet'in on yıllık yönetiminde ise dokuz havlu ve iki çift terliğin çalındığını belirtir. Daha sonra bunun nedenleri üzerine tahminde bulunur:

a) Son yıllarda ülkede hırsızlar çoğalmış olabilir.

b) Son yıllarda dürüstlük, namus gibi değer yargılarına her fırsatta başkaldırmaktan hoşlananlar çoğalmış olabilir.

c) Babasının dış görünüşünde hırsızları yıldırان, korkutan bir hava olabilir. (Nedenlerin en çürüğü bu olsa gerek: Eskiden iki-üç ayda bir İzmir'den otelin hesabını almaya

²¹ Özdemir, a.g.e., s. 131.

²² Moran, *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış 2*, s. 302.

²³ Oğuz Cebeci, a.g.e., s. 78.

gelen Rüstem Bey, Zebercet daha on altı yaşındayken, daha bıyığı bile yokken, bir gelişinde saçlarını okşayıp 'Şıp demiş babasının bıyığından düşmüş' dedi." (AO., s. 17)

Zebercet'in babasıyla da olan ilişkileri çok sağlıklı değildir. Zaten tam anlamıyla bir kimliğe sahip olamayan Zebercet, kimi zaman baba rolünde davranır:

"Sigara paketini çıkardı; sordu. İçmiyordu. Sordu Ekrem'di. O da sorunca sigarasını yaktı önce; 'Ahmet' dedi." (AO., s. 50.)

" - Nerede çalışıyorsunuz?

- Nüfus'ta." (AO., s. 76)

İlk örnekte adı sorulunca "Ahmet" diyerek yanıtlayan Zebercet, sonraki örnekte nerede çalıştığı sorulunca, bir otel kâtibisi olsa da, "Nüfus'ta" yanıtını verir. Ahmet babasının adıdır ve Nüfus'ta çalışan da babasıdır. Örneklerde de görüldüğü gibi Zebercet'in geçmişte bastırılan kişiliği şu ana yapılan aktarımları oluşturmuştur. Zebercet, gerek babası gibi davranarak gerekse kaynağı üremeye yönelik olmayan cinselliğiyle kimlik sorununu çözmeye çalışır. Bu sorunun temelinde aktarımların büyük bir payı vardır.

Zebercet'in geçmişinde annesiyle de pek parlak ilişkileri yoktur. Anne ve babanın çocuğun kişisel gelişimindeki rolünü yadsıyamayız. Ebeveynler çocuklar için rehber konumundadır ve örnek alınan ilk ciddi modellerdir. Fakat ebeveynler görevlerini tam anlamıyla yapmadıklarında çocukluk dönemlerinden yetişkinlik dönemlerine bir aktarım gerçekleşir ve bu aktarımlar birtakım sorunlu davranışların sebebi olur.

Freud'a göre aktarım olguları bastırmakta ısrar eden benden gelen direncin hizmetindedir.²⁴ "Ben [ise] idden keskin sınırlarla ayrılmamıştır, alt kısmı onunla kaynaşır. Ama bastırılmış olan da idle kaynaşır ve onun yalnızca bir parçasıdır."²⁵ İşte tam bu noktada Zebercet ve Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın arasındaki ilişkide Zebercet'in bilinç katmanları açığa çıkar: Kadınlı kurduğu ilişki ona bir kimlik kazandırmaktan başka geçmişinden gelen bastırılmış arzuların da açığa çıkmasına olanak sağlar. İdin devreye girmesiyle arzularını ahlaki değerleri sorgulamadan yalnızca kendi ihtiyaçlarını düşünerek davranır. Öğretmen çifti gizlice dinlemesi; öğretmenin kadının sesini taklit ederek yastığı Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın nezdinde simgeleştirip sevişmesi ve bütün bunların her iki kadının da haberi olmaksızın yaşanmış olması idin devreye girmesine örnektir.

Zebercet gündüzleri oteli yönetirken oldukça ciddidir, işini yapar ve asla genel toplum değerlerine aykırı davranışlarda bulunmaz. Bu gibi zamanlarda Zebercet'in kimliğinde ego devrede olur. Çünkü Zebercet yapacağı eyleme ara verir, yani planlı çalışır. O yine toplumsal kurallara aykırı davranacaktır ama zamanını bekler; uluorta yerde, vakitsizce "fevri" davranmaz. Ego bu aşırılığı süper egonun isteklerini dikkate alarak çözer. Böylece Zebercet, gün içinde aykırı davranmaz ve normal bir kişi olarak varlığını sürdürür. Ancak akşamları Ortalıkçı Kadınlı olan ilişkisinde normal birkişi olma özelliğini yitirir.

Zebercet'in Ortalıkçı Kadınlı(romanın ilerleyen bölümlerinde adının Zeynep olduğunu öğreniriz) olan ilişkisi başkadır. Onların ilişkisi, sonu Ortalıkçı Kadın'ın ölümüyle sonuçlanacak kadar tehlikelidir.

²⁴ Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde/Ben ve İd*, (çev.) Ali Nahit Babaoğlu, Metis Yayınları, İstanbul 2016, s. 35.

²⁵ Freud, *a.g.e.*, s. 85.

Ortalıkçı Kadın, Zebercet için hisleri olmayan, güçsüz, yapılan her şeye boyun eğen ve neredeyse donuk bir cinsel objedir. Zeynep uykusuna çok düşkündür. İlk evlendiğinde gerdek gecesinde kız olmadığı anlaşılınca geri gönderilir. Beş yıl sonra komşu köylerin birinden karısı ölen bir adamla evlenir. Bu defa da çok uyuyor diye geri getirmiştir:

"Üç ay geçmemiş geri getirmiş adam, 'Çok uyuyor bu' demiş. 'Uyur evet, uyur ya işi eyidir.'" (AO., s. 14.)

Zebercet Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının yokluğunda gerçek bir cinsel deneyim yaşamak için Zeynep ile birlikte olur. Tam anlamıyla da birliktelik denemez buna. Çünkü bu da tek taraflıdır: "Bir daha sarstı; 'Uyansana kız!' Gözlerini açıp doğruldu: 'Kalkıyorum ağa.' 'Kalkma, öte git biraz.' (...) Yatağa girdi, sırtüstü çevirdi. **Kadın gözlerini kapadı. Donunu güçlükle çıkardı, attı. (...) Üstüne abanıp soluya inleye aldı. Az sonra doğrulduğunda kadın upuzun yatıyordu.**" (AO., s. 15-16)

"Ortalıkçı kadının varlığı bir nevi Zebercet'in çaresizliğinin işaretidir. Çünkü ortalıkçı kadın da çaresizdir. Çaresiz olduğu için bu tür cinsel tacizlere maruz kalmaktadır ve bunlara ses çıkaramamaktadır."²⁶ Ne ki, Zebercet ona yanaştığında "Geldin mi dayı?" (AO., s. 15) diye sorunca önceden de dayısı tarafından da tecavüze uğradığını ve bu duruma alışkın olduğunu öğreniyoruz. Ortalıkçı Kadın nihilist bir kişidir. Tecavüz gibi kayıtsız kalınması mümkün olmayan bir davranışa defalarca kayıtsız kalmış ve bunu mesele etmemiştir. Ayrıca kendi istek ve arzuları da yoktur. Hiçbir şey talep etmez, yalnızca işine bakar.

Bu tek taraflı ilişki Zeynep'in giderek artan kayıtsızlığı ölümüne dek sürmüştür. "Öykünün gidişatını değiştiren ve aynı zamanda iletişimsizlik kavramını somutlaştıran bu beklenmedik olay, anlatının merkez olayı sayılabilir. Zebercet kadının dönmesinden umudunu kestikten bir hafta sonra bir gece ortalıkçı kadının odasına girer ve uyuyan kadının yanına uzanır:"²⁷

"Soluğu düzgündü; yarı açık ağzına uzanıp öptü. Aşağı kaydı memelerini ısırıldı.

- Of köpek, dedi kadın yavaşça.

- Uyansana kız sen!

Başını kaldırıp baktı: uyuyordu. Donunu çıkardı; yorganın üstüne koydu. **Uykuda istemiyordu artık. Diziyle vurdu; sarstı. Kadın gözlerini açtı; kapadı.**

- Geldin mi ağa?

(...)

Sesi çıkmıyordu. Omuzlarından tutup sarstı.

- **Kalk doğrul şöyle!**

Kendine doğru çekti; kadın doğrulurken ellerini yatağa dayadı, oturdu. **Yüzü donuktu; yarı açık, uykulu gözlerle duvardan yana bakıyordu. Bir daha sarstı.**

- Uyan hadi.

- Uyandım ağa.

- Gömleğini çıkar.

²⁶ Özdemir, a.g.e., s. 66.

²⁷ Moran, *Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış* 2, s. 301.

- Olur mu...

- Çıkar dedim!

(...)

Buz gibi oldu her yanı; dizlerinin üstüne doğruldu. Kadının gözleri kapalıydı. Birden abanıp iki eliyle boynunu sıktı.(...) Vargüçüyle sıkıyordu; parmakları, yüzü kasılmıştı. Kulakları uğulduyordu. Derken bileklerindeki eller gevşedi; altındaki bedende kıpırtı durdu.” (AO., s. 57-58.)

Alıntılanan metinde tarafımızca işaretlenen yerlerdeki anlam, aslında cinayetin sebebini açıklar niteliktedir. Zebercet'in egonun bir parçası olan bilinci uyanıktır ve tek taraflı ilişkiyi kabullenmemektedir. Kadının tembelliği, ansızın gerçekleşmiş olsa da, cinayete sebebiyet veren temel etkenlerden birisidir. “Zebercet'in bilinçaltını kaplayan çocukluk döneminden kalma hasarlı bilinç örtüsü, bu cinayetin sonrasında tamamen işlevini yitirir. Duyduğu kaygıların şiddetinin artmasıyla ruhsal yapılarının üzerindeki olumsuz etkilerin önünü alamaz. (...) Zebercet'in özellikle cinayetten sonra yoğunlaşan id kaynaklı kaygıları, ruhsal sağlığını iyiden iyiye bozmuştur.”²⁸

Onun sağlığını bozan iki temel sebep vardır. Birincisi yalnızlıktır. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının geri dönmeyeceğini idrak ettikten sonra psikolojik olarak daha da çökmüştür. Beklemeyi kestikten bir hafta sonra Zeynep (Ortalıkçı Kadın)'in gitmesinden çekinir; cinayetin gizil bir nedeni de budur. Yalnız kalma korkusu vardır içinde. Ayrıca son sevişmesinde Zeynep'ten kendisine karşılık vermesini ister ve vermeyince bir anda boğazına sarılır. Öfkelendirir. Tüm yaşananların tek “canlı” şahidi kediye bile öldürür. Zeynep'in kayıtsızlığı ve onu terk etme ihtimalinin birikmişliği cinayetle sonuçlanır. “Fromm'dan Kohut'a uzanan bir yelpazede yer alan psikanalistler grubu insan saldırganlığının cinsellik gibi temel bir güdüleme olmadığını; daha çok gelişimin erken evrelerinde maruz kalınan örselenmelere bağlı tepkisel bir özellik arz ettiği görüşündedir.”²⁹Zebercet'in ebeveynleriyle de çok sağlıklı ilişkileri olmadığını biliyoruz. Dolayısıyla Zebercet'in çocukluk dönemlerindeki örselenişinin, içindeki şiddet duygusunun oluşmasına neden olduğunu söyleyebiliriz.

Zebercet'i ölüme götüren diğer bir etken ise egonun süper egonun isteklerine dayanarak onu bir iç hesaplaşmaya mahkûm etmesidir. Zebercet izleyici olarak katıldığı bir duruşmada kendisini karısını öldüren sanığın yerine koyduktan sonra işlediği cinayete rağmen özgürce dolışmayı kabullenemez ve intihar eder. Bu süreç tamamen egonun süper egonun isteklerine dayanarak onu “mantık” ve “ahlak” çerçevesinde düşündürmesi sonucu gerçekleşmiştir.

Zebercet değişmiş ve artık yalnızca id kaynaklı bir tavır sergilememektedir. Çünkü Zeynep'in ölümüyle birlikte yalnız kalmış ve artık otelden dışarı çıkmıştır. Bununla birlikte toplumda yalnızca id kaynaklı davranışlarla var olamayacağını anlamış ve bir varoluş sürecine girmiştir. Ölüm, onun kotardığı ve varoluşunu tamamladığı biricik yoldur.

²⁸ Özdemir, a.g.e., s. 66.

²⁹Saffet Murat Tura'nın *Haz İlkesinin Ötesi ve Oidipus Kompleksi*'ne Önsöz, *Haz İlkesinin Ötesinde/Ben ve İd*, (çev.) Ali Nahit Babaoğlu, Metis Yayınları, İstanbul 2016, s. 8.

3. Kosova Türk Edebiyatı'ndaki Öykü Damarının Taze Kanı: Duygu Tutsağı

Duygu Tutsağı aslında Reşit Hanadan'ın ikinci hikâye kitabına verdiği isimdir. Fakat kitaba ismini veren hikâye diğerlerinden farklı olduğunu hemen hissettirir. Reşit Hanadan'ın bu hikâyesi oldukça başarılıdır. Hikâye bir öğle vakti başlar. Hasan Ağa karısı Nazmiye'den hayvanları sulamasını ister. Nazmiye işlere artık yetişemediğini ve yorgun olduğunu, kendisine yardım etmesini ister. Hasan Ağa ise camiye gitmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Nazmiye yanlarına bir yanaşma almasını, artık gücünün kalmadığını söyler. Çünkü oğlu Süleyman askere gitti gideli bütün işleri tek başına yapar. Hasan Ağa yanaşma alma teklifini kabul eder.

Çok geçmeden akşama çingene bir çifti getirir ve karısını müjdeler. Fakat Nazmiye, Hanımşah'ın güzelliğinden rahatsız olur. Ancak "kendi düşen ağlamaz" düşüncesiyle ses çıkarmaz. Hatta bir süre sonra yanaşmalardan memnun olduğunu kocasına da iletir. Hasan Ağa artık karısı yorulmadığı için akranlarıyla rahat rahat sohbet eder. Fakat bir sorun vardır. Eski bir hovarda olan Hasan Ağa gözlerini Hanımşah'ın üstünden alamaz. Onun gelişiyile "çoktan beri artık varlığını unutmaya başladığı tatlı bir duygunun damarlarında ateşten bir sel gibi aktığını hissediyordu[r]." (DT., 13) Bu his, Hasan Ağa'nın aklına gençlik yıllarını getiriyordur.

Hanımşah da Hasan Ağa'nın kendisine olan ilgisini fark eder. Bir gün onu kahve içmeye evine çağırır. Ona kahve yapar. Hasan Ağa kahvesini içerken gözleri Hanımşah'ın göğüslerine kayar. Bundan bir vakit sonra Hanımşah, Hasan Ağa'ya yaşını sorar ve bunun üzerine aralarında şöyle bir diyalog geçer:

"Hasan Ağa, bakışlarını kadının merak dolu bakışlarına çevirdi. Gülmeye başlamıştı bu ara:

-Yaşım mı Hanımşah? Ha, ha, ha... Bizde bir söz vardır: Altmış iş bitmiş, diye. Anladın mı şimdi kaç yaşımda olduğumu? (...)

- Güleceğim geliyor ağam! dedi. 'Altmış iş bitmiş' sözü herkes için geçerli olmasa gerek. Bilhassa turp gibi sağlam sizin gibi biri için...

(...)

- Oh Hanımşah!... Sen bir melekmişsin!... Ne kadar da güzel konuşuyorsun. Tanrı seni dünyaya göndererek hata etmiş. Cennet'te olmalıydı senin yerin! Kimse bugüne dek hakkımda senin gibi iyi sözler etmedi." (DT., 19-20)

Hasan Ağa bu sözlerden öylesine memnun kalır ki, evden çıkarken Hanımşah'a para bile verir. Oradan camiye gider. Hasan Ağa'nın çocukluk arkadaşı olan Ali Bekir ona şöyle söyler:

"- Eğer benim bildiğim Hasan Ağa hiç değişmemişse, huyunu bıraktığını hiç sanmam. Hanımşah olacak o namı dilberin senden çekeceği vardır. Hani güzeldir de ha kahpe!.. diye takıldı Ali Bekir." (DT., s. 25)

Aynı gün Hanımşah, kocası Cafero ile konuşurken bu ağanın paralı ve eli açık biri olduğunu söyler. Hasan Ağa'dan para kopartmak üzere kocasıyla ağız birliği yapar. Bir gün Cafero şehre giderken Hasan Ağa ile karşılaşır. Hasan Ağa ne zaman geleceğini sorduğunda, eğer işlerini bitiremezse kalabileceğini söyler Cafero. Bunun üzerine Hasan Ağa Hanımşah'ın yanına gider. Gözleri Hanımşah'ın üstündedir; vücut hatlarına ve saçlarına şehvetle bakar. Hanımşah da pek aldırılmaz bu davranışı. Hasan Ağa, aniden, Hanımşah'a yaklaşır, belini kavrar. Hanımşah

yapay davranışlarla durmasını ve birisinin onları göreceğini söyler. Hasan Ağa aldırılmaz ve birlikte olurlar.

Bu ilişki Hasan Ağa'yı cesaretlendirir ve Hanımşah da istediğini, paraları alır. Bir gün ırgatlara yemek götürürken Nazmiye evdeki paraların yok olduğunu, borçları da olmadığını ve paraların nereye gitmiş olabileceğini düşünürken hayıtların arasında kocası ve Hanımşah'ın konuşmalarına şahit olur. Derken kocasına bu hatadan dönmesini, o kadın geldi geleli hareketlerinin değiştiğini söyler. Hasan Ağa tüm bunlara karşı koyamadığını belirtir. Bütün köy halkı bu ilişkiden haberdar olmuş, dedikodular ayyuka çıkmıştır. Bu arada, kimsenin beklemediği bir gecede, "Belgrat, Nisanın başlangıcında Almanlar tarafından bombalandıktan bir süre sonra, düşman tarafından işgal edilmişti. Yugoslav Krallık Ordusu dağılmış, askerler evlerine dönmüşlerdi. Olay bir gece yarısı Süleyman'ın köyden daha birkaç askerin dönüşüyle ortaya çıkmıştı." (DT., s. 52) Bu dönüş en çok da Hanımşah ve Cafero'yu rahatsız eder. Çünkü Süleyman onları köyden kovar.

"Hanımşah ile Cafero Hasan Ağa'dan kopardıkları paraların yararını göremediler nendense. Yöre, II. Dünya Savaşı'nın başlangıcında İtalyanlar tarafından işgal edildi. Dinar geçerliliğini yitirdi. Yerine başka bir para kullanılmaya başlandı." (DT., s. 53.) Hasan Ağa bu olaydan sonra aklını kaçıtır ve Hanımşah'ı beklemeye koyulur.

4. Kurgulanmış Erotizm Ağında Bir Çaresiz Hasan Ağa

Duygu Tutsağı'nın ana rengini Hasan Ağa'nın davranışları belirlemektedir. Hasan Ağa içirse söylenmesi gereken ilk söz, bir yalana inanmaya ihtiyacı olduğudur. Gençliğinde ünlü bir hovarda olan Hasan Ağa, Hanımşah'ın yalanlarına inanarak bir anlamda gençliğine dönmüştür. Freud temelli ifadelerle belirtecek olursak Hasan Ağa'yı bu yalana iten asıl etken iddir. Onun kişiliğinde "id" çoğu zaman devrededir:

"Hasan Ağa elinde olmayarak Hanımşah'ın ardından içeriye girdi." (DT., s. 15)

"- Ağam ne yapıyorsunuz? Birileri görecekl!..."

Hasan Ağa kendini kaybetmişti artık. Ne yaptığını bilmiyordu. (...)

- Umurumda mı? dedi soluyarak. Görsünler!... Dünya vız gelir!..." (DT., s. 41-42)

Hasan Ağa'nın tüm ahlaki ilkeleri bir kenara koyup yalnızca nefsinin isteklerine yönelmesi idin onun kişiliğindeki hâkimiyetinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki, namaz kı-larken bile bastıramaz onu:

"İmamın okuduğu sureleri dinlerken gözlerinin önünde Hanımşah, dolgun göğüsleri, biçimli dudakları, kendisini deli eden bakışlarıyla önünde peydahlanıyordu." (DT., s. 25)

Bu duruma Freud temelli bir açıklama getirecek olursak; Hasan Ağa'daki cinsel dürtünün bağımsızlaşarak onun kişiliğine egemen olacak potansiyele eriştiğini söyleyebiliriz. Hasan Ağa; cinsel ihtiyacını "anında" karşılanmasını isteyen ve buna engel olmadığı gibi, engel olabilecek herhangi bir unsuru dahi hesaba katmayan, umursamayan bir yapıya sahiptir.

Hasan Ağa; Cafero ve Hanımşah'ın kurguladığı, sonucu delirmeye dek giden bir duygu ağına kapılmıştır. Hasan Ağa ve Hanımşah ilişkisinin başlangıcı Nazmiye ve Hasan Ağa ilişkisidir. Önce Nazmiye'yi daha sonra da bu iki karakter arasındaki ilişkiyi incelemek Hasan Ağa'nın tutumlarını anlamaya destek sağlayacaktır.

Nazmiye, Hasan Ağa'ya göre daha normal ve hayatı gerçeklerle yaşayan bir kişidir. Onun kişilik mekanizmasında bir dengesizlik yoktur. Sözgelimi Cafero ona yanaştığında ona kayıtsız kalarak ahlaki bir yanlışlığa düşmez. Bu da, Nazmiye'nin cinsellik dürtüsüne engel olabileceği, kocası gibi olmadığını gösterir. Nazmiye'de süper ego devrededir ve o hiçbir aşırılığa kaçmaz. Hatta kocasını hayıtların arasında yakaladığı zaman bile "hemen" basıp, aşağılamak ya da sakince konuşmak yerine, akşamı bekler. Kendine hâkim olur. Burada Nazmiye'nin kişilik mekanizmasında devrede olan egodur. Nazmiye gerçeği görmüş, ancak "mantıklı" bir davranış örneği göstererek sorgusunu daha uygun bir zamana ertelemiştir. Genel olarak Nazmiye'nin ego ve süper ego arasında ölçülü bir şekilde gidip geldiğini söyleyebiliriz.

Nazmiye toplumsal değerlere boyun eğer bir kimsedir. Cafero'nun, "buralarda karının sözü geçmez erkeğinin yanında" (DT., s. 33) açıklaması, Nazmiye için de geçerlidir. Bu durum ikili ilişkilerde daha net bir şekilde açığa çıkmaktadır.

Nazmiye ve Hasan Ağa arasındaki cinsel ilişki oldukça soğuktur. Nazmiye, yaşlılığın da etkisiyle bu konuda oldukça temkinlidir. Ayrıca kocasının da yaşlandığını düşünmektedir. Hikâyenin henüz başında anlatıcı tarafından aktarılan şu kısım, bize Nazmiye'nin Hasan Ağa'ya olan bakış açısının ilk örneğidir:

"...bunadığına yüz bin kez yemin edebileceği kocası..." (DT., 10)

Nazmiye her ne kadar kocasının bunadığını düşünse de, gençlik dönemlerindeki hovardalıkları nedeniyle ona güvenmez ve güzel bir kadın olan Hanımşah'tan hiç hoşlanmamıştır:

"Hanımşah'ın çekici güzelliğinin yanı sıra hafif meşrep, şuh bir kadın olarak yöre köylerinde ün yapmış olması nedeniyle, Nazmiye hiç hoşlanmadı. (...) **Çünkü biliyordu ki, bir zamanların ünlü hovardası olarak dillere destan olankocasısı, nerede güzel, şuh bir kadın görse uçkurusunun bağıni çözer, nefsini köreltmeye çalışırdı.**" (DT., 12)

Nazmiye'nin kocasının nefesine dair ki bilinçlilik durumu ondaki huzursuzluğun sebebi ni oluşturmaktadır. Kocasına karşı söz geçiremeyeceği için tehdit unsuru oluşturacak ikinci bir kimseden hoşlanmaması oldukça doğaldır. Nazmiye'nin endişesi hikâyenin ilerleyen kısımlarında anlatılmasa da, davranışlarından da anlaşılacağı gibi, hikâye boyunca devam etmektedir.

Hasan Ağa ve Nazmiye arasındaki ilişkinin azalması ve Hanımşah ile Hasan Ağa arasındaki ilişkinin artmasının bir nedeni ise Hasan Ağa'nın düşünceleridir:

"Bazan, karısını sarmak, okşamak gelirdi içinden. Geceleri bunun için sonsuz bir istekle yanına sokulur, nedense karısının yorgun ve çekicilikten yoksun vücudundan duygularını, depreşen cinsel arzularını yatıştırarak karşılığı bulamadan gerisin geriye çekilmek zorunda kalırdı. (...) Önceleri varlığını hissettiği şiddetli cinsel doyumsuzluğun giderek uyuşmaya başladığını sezer gibi olmuştu. Hanımşah'ın gelişine kadar bu böyle devam etmişti." (DT., s. 16)

Hasan Ağa'nın karısına olan ilgisinin azalması ve Hanımşah'a yönelmesinin nedeni oldukça açıktır. Nazmiye Hasan Ağa için ve Hasan Ağa Nazmiye için cinsel anlamda pek bir şey

ifade etmemektedir. Buna karşılık Hanımşah'ın Hasan Ağa'ya olan ilgisi, Hasan Ağa'nın "çoktan beri artık varlığını unutmaya başladığı tatlı bir duygunun damarlarında ateşten bir sel gibi" (DT., 13) akmasına neden olmuştur. Böylece Hasan Ağa, kurgulanmış bir erotizmin ağında takılı kalmıştır:

"- Meleşim benim!... Ah Hanımşah, dirilttin beni, öldürüp öldürüp dirilttin!... Ölüydüm ben sen gelmezden önce, ölü... O namussuz kart erkekliğimi unutturdu bana Hanımşah! Yaşlandığımı işe gelmez olduğumu söylüyordu! Yaşlanmamışım, işe geliyorum değil mi Hanımşah?! Söylesene?... diyordu kesik kesik, aralıklı solumalarla.

- Ne yaşlanması Ağam!... Ne yaşlanması... Boğalar gibi gücün kuvvetin yerinde maşallah!" (DT., s. 44)

Alıntılanan pasajda da görüldüğü gibi Hasan Ağa söylenene inanmış ve böylece zaafını kendi ağzıyla ifade ederek kullanılmaya açık birtakım yönleri olduğunu belli etmiştir. Hanımşah da bunu kullanmıştır.

Burada Hanımşah'ın kişiliğine kısaca değinmek makalenin genel çizgisine aykırı bir davranış olmamakla birlikte, konuya destek sağlayacaktır. Hanımşah'ın davranışlarını Freud temelli psikanalitik olarak açıklayacak olursak şöyle diyebiliriz: Hanımşah'ın zengin olma isteği id ile açıklanabilir. Çünkü onun bu tutumu kuralsızlık ve önlenemez bir hırs ile açıklanmaktadır. Yalnızca buna odaklanır ve bu yolda her şeyi mubah görür. Hanımşah'taki id, egoya baskı yaparak mantıklı, fakat ahlak dışı bir şekilde sonuca odaklanır. Bu durumda ondaki tek eksik süper ego olduğunu söylemek yanlış olmaz. Zira ahlaki yargılara hiçbir şekilde bağlılığı yoktur.

5. "Anayurt Oteli" ile "Duygu Tutsağı" adlı Eserlerdeki Kişilerin Değerlendirilmesi

Bu bölümde, Zebercet ve Hasan Ağa ile birlikte diğer kişiler de ele alarak karşılaştırma yapılacaktır.

Karşılaştırmaya ilk olarak anlatıların başkişileriyle, Hasan Ağa ve Zebercet ile başlayacağız. Hem Zebercet'in hem de Hasan Ağa'nın obsesif kişilik yapısı ve id kaynaklı cinsel deneyimleri, onların ortak bir bilince sahip olduklarını göstermektedir. Zebercet'in gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını yüceleştirmesi gibi Hasan Ağa da Hanımşah'ı yüceleştirir. Zebercet kadını kendisiyle özdeşleştirdiği için ona bağlanır. Hasan Ağa ise, onu gençliğine döndürdüğü için. Bir anlamda her iki karakter de takıntı haline getirdikleri kadınlarla "yeniden doğmuş" ya da "kendisini bulmuş"tur. Freud'un yapısal modeli ışığında ele aldığımız iki karakterin de, bu kendini bulma ya da yeniden doğma zamanlarında id merkezli bir davranış sergilediklerini görüyoruz. Fakat bu davranışların altında yatan sebep iki karakterde de farklılıklar göstermektedir. Zebercet'in bu davranışlarında küçüklüğünde örselenmesi ve sevilmemesi gibi nedenlerin etkisi vardır. Oysa Hasan Ağa'da bu sevilme durumu yoktur. O, gençken hovarda olarak ün yapmış bir kişidir. Daha sonra karısının ilgisizliği, Hasan Ağa'nın bu davranışlara yönelmesine sebep olmuştur. Biz burada, Zebercet'i bu hastalıklı psikolojiye sokan birtakım nedenler olduğunu; Hasan Ağa'nın ise, nefesine mücadelesinde başarısız olduğunu anlıyoruz.

Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın ve Hanımşah arasındaki benzerlikler de oldukça önemlidir. Evvela, yukarıda da değindiğimiz gibi, bu kişi, her iki anlatıda da yüceltilen bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıların başkişileri, bu kadınlarla tam anlamıyla bir kişi olabiliyor, bir kimlik kazanıyorlar. "Öte yandan, insan kimlikle doğmadığına göre, ona kimlik kazandıran nedir? Lichtenstein, bunu 'annenin çocuğa mühürlediği kimlik' kavramıyla açıklar. Bu kavram da romantik şair Keats'de bir karşılık bulmuştur: Keats 'herkesin üzerine basılan kim-

lik'ten söz etmektedir. Bu durum ayna ya da yansılama yoluyla meydana gelmekte, kimlik duygusu başkaları tarafından kurulmakta ve devam ettirilmektedir.”³⁰Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının varlığı ve geri dönme ihtimaliyle değişim gösteren Zebercet'in kimliği buna örnektir. Benzer durum Hasan Ağa için de geçerlidir. Çünkü o da Hanımşah ile yaşadığı ilişki sayesinde değişim göstermiş ve farklı bir kimliğe bürünmüştür. Bu noktada Zebercet'in gecikmeli Ankara treniyle gelen kadında kendisine dair ortaklıklar bulması ve değişmesini göz önüne alarak, yansılama yoluyla bir kimlik oluşturmaya kalkıştığını söyleyebiliriz.

Diğer yandan, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın ve Hanımşah ilişkisi de incelemeye değerdir. Her iki kadın da kendi anlatısında yüceltilen değer olarak ele alınmıştır. Ancak gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın yüceltildiğinden ve arzulandığından habersizdir. Oysa Hanımşah bunun farkındadır ve bunu kullanır. Burada önemli olan her ikisinin de değerın temsili olmalarıdır.

Yukarıda incelenen ilişkilere nazaran aralarında daha zayıf bir benzerlik barındıran karakter eşleşmesi ise Zeynep'in Nazmiye ile olan bağıdır. Zeynep'in Nazmiye ile olan ilişkisini ele aldığımızda öğrenilmiş çaresizliği görüyoruz. Ne Zeynep ne de Nazmiye yaşadıkları olumsuzluklara başkaldıramıyorlardır. Nitekim Zeynep'in kendisine defalarca tecavüz edilmesine karşın sessiz kalması ve Nazmiye'nin aldatılmasına rağmen yalnızca şikâyetçi olması bunun kanıtı niteliğindedir. İkisi de bu duruma sebep olan kişi ya da kişileri terk edemiyorlardır.

Sonuç

Bu çalışmada incelenen Atılgan ve Hanadan'ın yapıtları ağırlıklı olarak Freud'un, yer yer de Lichtenstein ve Fromm gibi farklı psikanalistlerin kuramlarından yararlanarak psikanalitik bir okuma denemesi yapılmıştır. İnsan kimi zaman iç dünyasında yaşadıkları ile dış dünyada sergiledikleri davranışları arasındaki uyumu yitirebilir. Bu gibi zamanlarda sorunlu kişilikler ortaya çıkmaktadır. Benzer durum edebiyatta da kendini göstermektedir. İşte Atılgan ve Hanadan'ın karakterlerindeki durum da tam olarak böyledir. Hem Zebercet hem de Hasan Ağa kendilerince doğru davranışlar sergilediklerini düşünseler de, toplumda asla kabul edilemeyecek davranışlar sergilemektedirler.

“Anayurt Otel” ve “Duygu Tutsağı” gibi farklı eserlerdeki benzerlik ve karşıtlıkların tespitiyle edebiyatın uzlaştırıcı yönünü görüyoruz. İki ayrı eserdeki benzerlikler ile karşıtlıkların belirginleştirildiği bir saha olarak karşılaştırmalı edebiyatın olanaklarıyla uzlaşılan noktada, karakterlerin davranışlarında önemli bir etken olarak geçmiş ve şu anki arzunun gücü net bir şekilde görülmektedir. Her iki anlatıda da karakterler cinsel anlamda takıntı ve oluşum dönemlerindeki başarısızlığın bir sonucu olarak yitmişlerdir. Bu yitmiş Zebercet'te ölümle varoluşu tamamlarken; Hasan Ağa'nın aklını yitirmesiyle, bir bakıma, oluşumunu tamamlayamamıştır.

Dikkat çeken bir başka nokta ise, her iki anlatıda da başkışilerin ilişki içerisinde oldukları diğer karakterlerin birbiriyle neredeyse benzer statüde olmalarıdır. Zeynep ve Nazmiye'nin boyun eğmesi ve öğrenilmiş çaresizliği bunun bir örneğidir. Ayrıca Zeynep ve Hanımşah'ın da başkışilerin cinsel deneyim yaşadıkları iki farklı kişi olmaları ve ikisinin de karşı tarafla tam anlamıyla cinsel bir birliktelik yaşamamış olmaları da buna bir başka örnektir.

³⁰ Cebeci, a.g.e., s.74.

KAYNAKLAR

- Atılgan, Yusuf, (2014), *Anayurt Otel*, YKY, İstanbul.
- Batur, Enis,(2016), *Kıskanmak'a Önsöz(Tutkunun Negatif Çehresi Üzerine Kanlı Bir Devirmen-to)*, Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Büyüközcelci, Aslı Nur, (2011), *Kişilerarası İlişki Kuramları Çevresinde Yusuf Atılgan'ın Romanlarının İncelenmesi*,Çanakkale Onsekiz Mart Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Cangüleç, Özgür, (2006), *Franz Kafka'nın Die Verwandlung ve Yusuf Atılgan'ın Anayurt Otel* Adlı Yapıtlarında Yabancılaşma ve Yalnızlık, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Cebeci, Oğuz,(2014), *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Güçlütürk, Taner, (2015), "Kosova Türk Çağdaş Edebiyatında Reşit Hanadan'ın Öykü ve Roman Yaratıcılığı". *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, s. 78-108
- Freud, Sigmund, (2016), *Haz İlkesinin Ötesinde/Ben ve İd* (çev. Ali Nahit Babaoğlu), Metis Yayınları, İstanbul.
- Hanadan, Reşit, (1985), *Duygu Tutsağı*, Tan Yayınları, Priştine.
- Moran, Berna, (2014), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moran, Berna, (2016), *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-2*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Örik, Nahid Sırrı, (2016), *Kıskanmak*, Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, Arzu, (2005), *Yusuf Atılgan'ın Romanlarının Psikanalitik Açından İncelenmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Soylu, Özge, (2001), *Nahid Sırrı Örik, Kıskanmak ve Psikanaliz*, Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tögel, Christfried,(2013), *Şipşak Freud* (çev. Gül Gürtunca), Doğan Kitap, İstanbul.
- Tura, Saffet Murat, (2016), *Haz İlkesinin Ötesi ve Oidipus Kompleksi'ne Önsöz, Haz İlkesinin Ötesinde/Ben ve İd* (çev. Ali Nahit Babaoğlu), Metis Yayınları, İstanbul.